

A nyelvfejlődésről: idegen szó és szleng a magyar nyelvben

Novák Judit
III. évf. magyar
levelező tagozat

„A nyelvkinccs egyúttal gondolatkinccs,
Akinek több szava van, több ismerete van.”

Babits Mihály

A nyelv és a beszéd

„A nyelv használata az ember egyik legmeghatározóbb, őt az élettelen természet és az élővilág minden más létezőjétől megkülönböztető vonása.” (*A magyar nyelv és irodalom enciklopédiája*, Magyar Könyvklub, 2002, 8. főszerkesztő: Dr. Sipos Lajos) A „gondolkodó ember” ezzel az eszközzel tudja kifejezni gondolatait, és ez teszi lehetővé a kapcsolatteremtést embertársainkkal. A nyelv által lett a természeti lényből társadalmi lény, aki képes átélni a jelenen kívül a múlt és a jövő eseményeit, megfogalmazhatja elképzeléseit, véleményt alkothat még akkor is, ha térben és időben távoli vagy csak elképzelt dolgokról van szó.

„A nyelv elemrendszer és az elemek használati szabályainak rendszere, melyeknek ismeretében, alkalmazásával megvalósítható a legfontosabb emberi kommunikációs tevékenység: a beszéd.” (*Magyar grammatika*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp., 2000, 23.) Tehát a beszéd alapja a nyelv, ill. a nyelv a beszéd által jön létre. Fogalmazhatnánk nagyon egyszerűen úgy is, hogy a nyelv a piskóta alapanyagai, azaz a hozzávalók, a beszéd pedig a kész piskóta. Nyelv és beszéd: nem azonosak, de szorosan összefüggő fogalmak; egymás nélkül nem léteznek. A beszédben/írásban a nyelv kincsestárából válogatunk. A nyelv ugyanis egy nemzet közös kincse¹, a beszédet mi alkotjuk. A beszéd tehát a nyelv megvalósulása, egyéni felhasználása. Végtelen számú mondatot lehet alkotni meghatározott számú elemből. Ezért nevezik a nyelvet „nyílt rendszernek”.

A nyelv jelekből álló rendszer, elemei a szavak és a toldalékok. Valóságos és elsajátítható: egy meghatározott közösség saját kifejezőeszközként használja. A legtökéletesebb jelrendszer, hiszen a világ összes jelenségét és összefüggését ki tudjuk fejezni vele. Más jelrendszert is a nyelv segítségével magyarázunk meg. (Gondoljunk csak a KRESZ-táblákra! Jelentésüket a nyelvi jelek segítségével írjuk körül.) Az imént említett két megállapítás valódiságát igazolja Mikszáth Kálmán: *A jelek mesterei* című karcolata, ami röviden így szól:

¹ Kazinczy szavaival: „A nyelv nem az enyém, nem a tiéd, hanem az édes miénk.”

Egy német tudós szerint a gondolatokat legtökéletesebben jelbeszéddel, azaz mozdulatokkal lehet kifejezni. „Magyarhonban” egyszer felkeresett egy félszemű, „gégebajos” szabót. Kettőjük között a következő „párbeszéd” zajlott le. A tudós belépett a műhelybe, és egy ujjával a levegőbe mutatott. Erre a szabó két ujját tartotta magasba. A tudós három ujjával válaszolt, a szabó pedig öklét rázva zárta le a „társalgást”.

A tudós a következőképpen mesélte el a „beszélgetést”:

A szabóhoz belépve ujjával mindjárt jelezte, hogy egy isten van. A mester szerint három: atya, fiú, szentlélek. Erre mutatta fel ő mindhárom ujját, jelezve, hogy igazat ad neki. Az egyetértésnek örülve a szabó ökölbe zárta a kezét.

A szabó másképpen fordította le a „beszédet”:

Szerinte a vendég határozottan sértő viselkedése azonnal felbosszantotta. Már belépésekor csúfolni kezdte őt, jelezve, hogy egy szeme van. Erre válaszul azt „felelte” két ujjával, hogy egy szeme is többet ér a pápaszemes tudós négy szeménél. A tudós azonban még ekkor sem hagyta abba a csúfolódást, hiszen most úgy folytatta, hogy kettőjüknek együtt sincs meg a kellő számú szeme. Erre úgy megmérgeződött, hogy összezárt öklével mielőbbi távozásra szólította fel a hívatlan vendéget, akinek az volt a szerencséje, hogy ezt az egy jelzést pontosan felfogta, és sietve elhagyta a műhelyt.

A szellemes írás igazolja, hogy a sokféle jelrendszer közül a nyelvnek van legnagyobb szerepe az emberek érintkezésében. Nyelvi jeleket² alkotni, azokat szabályszerűen használni csak az ember képes.

Változás és állandóság a nyelvben

A nyelv elemeit és szabályait nem csak alkalmazza, hanem változtatja is. Ahogyan a világ változik, úgy változik a beszédünk is, és a folytonos változás következtében természetesen változik a nyelv is. A nyelv „szakadatlanul fejlődő, változó valami, melyet egy egész nép évezredek, sőt évtízezredek óta szünet nélkül alakít, tökéletesít, változó szükségleteihez igazít. A nyelv történeti produktum, amelyet a társadalom fokozatosan formál...” (Bácsi Géza – Benkő Loránd – Berrár Jolán: *A magyar nyelv története*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp., 1967, 7.) A nyelv tehát „társadalmi termék”, hiszen eszköz, hogy kapcsolatot teremtsünk másokkal, kifejezzük gondolatainkat, érzéseinket és ismereteket szerezzünk a világról.

² A nyelvi jelek közül a szavak csoportja a legnépesebb.

A nyelv szüntelenül mozgásban van: fejlődik és gazdagodik, szegényedik és pusztul egyszerre. A szókincs követi a gazdasági – társadalmi változásokat, hiszen kielégíti a megújuló igényeket. A változás mellett az állandóság, a hagyományörzés letéteményese is, mellyel lehetővé válik, hogy később is megértjük a magyar nyelvű szövegeket. A szavaknak is van életük. Az alapszókinccs tagjai „kortalanok”.

A nyelvben két egymással ellentétes folyamat zajlik tehát: a megújulás és az elhalás. S hogy a két folyamat hatására összességében fejlődik-e vagy sem, nagyon egyszerű lemérni. Igenis fejlődik, gazdagodik. Sok szavunkat már több ezer éve használjuk, legtöbbjüket a jövőben is használni fogjuk. Sok szavunk keletkezik a még nem létező dolgok, jelenségek megnevezésére, ehhez képest kevés az, amit kevésbé vagy egyáltalán nem használunk már. A megőrzés és a megújulás eredménye a nyelvfejlődés.

A legutóbbi tíz évben nagyarányú változásokat élhattunk meg. Ezek a hatások, változások jól tükröződnek a nyelvben, a nyelvhasználatban és főleg a szókincs változásában. Sokak véleménye szerint erőteljesen megnövekedett nyelvünkben az idegenszerűségek száma, s főképpen az angol elemek hatása szembetűnő. Az idegen szavak folyamatosan érkeznek a magyar nyelvbe, ám sokszor olyanok is, amelyeknek magyar megfelelőjük létezik. Ilyenkor a jövevény szükségessége megkérdőjelezhető. Sok esetben már „rááll a szánk”, és utóbb jut eszünkbe, hogy lehet magyarul is mondani. Tulajdonképpen bármennyi idegen szót elbír a nyelv, de – lesarkítva – már nem magyar a nyelv, ha csak a kötőszók és a toldalékok magyarok.

Egy nyelvi változó használatának megfigyelése

Dolgozatom első részében az igen népszerű SMS szó használatáról szeretnék írni. Az *SMS* és az *üzenet* alakok mint nyelvi változó használatát vizsgáltam 2004. április 1. és április 15-e között a kisvárdai lakosság körében. A vizsgálat alapjául a mobiltelefon-használók körében elterjedt *üzenetküldés*, vagy más néven *SMS* szolgált, mely utóbbi az angol nyelvből került át a magyarba. Az *SMS* angol megfelelője Short Message Service, melyet a magyarban a rövid szöveges üzenetküldés kifejezés mellett és/vagy helyett használnak az emberek. Ennek az idegen rövidítésnek az elterjedésében fontos szerepe lehet a tömegtájékoztató eszközöknek (televízió, újság), hiszen még a készülékhez járó használati útmutatóban is ez az alak szerepel a következő megfogalmazásban: „Az *SMS* egy rövid, max. 160 karakteres szöveges üzenet, melyet Ön mobilkészüléke billentyűzetének segítségével írhat meg, s küldhet el más GSM készülékre.”

Feltételezésem szerint a fent említett két nyelvi forma közül az adatközlők iskolai végzettségüktől és/vagy nyelvtudásuktól függően használják az alakokat, mégpedig a magasabb iskolai végzettségűek az idegen formát, míg az alacsonyabb végzettségűek a magyar kifejezést. A nyelvi változó használatát az életkor is befolyásolja: a fiatalabb korosztály (18-25) az angol rövidítést, az idősebb a magyar megfelelőt alkalmazza. A nemek közötti különbségek is befolyásolhatják a nyelvi változó használatát: A nők gyakrabban, míg a férfiak ritkábban használják az SMS-t. Az SMS-t elsősorban azok az adatközlők használják, akik rendelkeznek mobiltelefonnal.

A vizsgálat során a villámfelmérés módszert alkalmazva 10 ember nyelvhasználatát figyeltem meg, igyekezve olyan beszédhelyzetet teremteni, hogy adatközlők beszédében szerepeljen a fent említett két alak valamelyike. A felmérés során tehát az adatközlők nem minden esetben válaszoltak egy konkrét kérdésre, a beszélgetés során a telefonálás témával kapcsolatban hangzottak el az alakok.

Az adatközlők többsége mind életkorban, mind nemben, mind foglalkozásban különböztek egymástól, amely az eredményeket nagymértékben befolyásolta.

A válaszok alapján kimutatható adatok, eredmények

A vizsgált nyelvi változók megoszlása az adatközlők szerint

<u>Adatközlők</u>	<u>Neme</u>	<u>Életkora</u>	<u>Foglalkozása</u>	<u>SMS</u>	<u>üzenet</u>	<u>Rendelkezik telefonnal</u>
1.	Férfi	25	Főiskolai hallgató	+		+
2.	Nő	26	Adóügyi ügyintéző		+	+
3.	Férfi	27	Határőr		+	+
4.	Nő	23	Főiskolai hallgató	+		+
5.	Férfi	22	Útépítő technikus	+		+
6.	Nő	49	Kollégiumi nevelő	+		
7.	Nő	26	tanár		+	+
8.	Férfi	40	Gépészmérnök		+	+
9.	Nő	23	boltos	+		+
10.	Férfi	51	Mérnök		+	
Összesen: 10 (100%)				5 (50%)	5 (50%)	

A vizsgálat eredményei azt mutatják, hogy az *SMS* és *üzenet* nyelvi változót egyenlő mértékben használják. A feltételezések szerint az adatközlők iskolai végzettségüktől és/vagy nyelvtudásuktól függően használják az alakokat, mégpedig a magasabb iskolai végzettségűek az idegen formát, míg az alacsonyabb végzettségűek a magyar kifejezést. Az eredmények

szerint ez nem igazolódik be, mert a magasabb iskolai végzettségűek – tanár, gépészmérnök, mérnök, valamint ide sorolható a két főiskolai hallgató is – 2:3 arányban használták az SMS-t vagy az üzenetet, míg az alacsonyabb iskolai végzettségűek esetében – adóügyi ügyintéző, határőr, útépítő technikus, kollégiumi nevelő, boltos – 3:2 az arány. Tehát az SMS használata nem biztos, hogy az iskolai végzettségtől függ. Ugyanakkor ebből az is következhet, hogy míg a magasabb iskolai végzettségűek tisztában vannak az SMS rövidítés jelentésével (talán a nyelvtudásból eredően) – bár ezt az a 10. adatközlő megcáfolja, hiszen azt nyilatkozta, hogy nem ismeri a jelentését, ezért inkább az üzenet szót tartja jobbnak –, feleslegesnek tartják az angol alak használatát, mivel az üzenet formával is ki lehet ezt fejezni. Az alacsonyabb iskolai végzettségűek esetében pedig előfordulhat, hogy azért használják gyakrabban az SMS-t, mert ha pontosan nem is ismerik a szó jelentését, a tömegtájékoztató eszközök általában ezt a formát használják, így a rövidítés jelentésével nem törődve ezt az alakot érzik divatosabbnak. A köztudatban valószínűleg az SMS jelentése azonos az üzenet szóval, bár a rövidítés nem csak ezt jelenti. Ezért az SMS használói gyakran fejezik ki magukat a következőképpen: „küldök egy SMS-t”, és nem tudatosul bennük az, hogy ez a rövidítés már magába foglalja a küldést. Éppen ezért az üzenetküldés sem bizonyul hosszabbnak, és így feleslegessé válik az idegen szó használata.

A második feltételezés szerint a nyelvi váltózó használatát az életkor is befolyásolja: a fiatalabb korosztály (18-25) az angol rövidítést, az idősebb a magyar megfelelőt alkalmazza. A minta alapján ez igaznak bizonyul, hiszen a fiatal és idősebb korosztály aránya 4:6, és míg az előbbiek közül mindenki az SMS-t használta, addig a másik korosztály adatközlői közül egy alkalmazta az SMS-t. Ez valószínűleg azzal magyarázható, hogy inkább a fiatalok körében terjedt el a mobiltelefon, az ő körükben terjedt el inkább az üzenetküldés, így elsősorban az ő nyelvhasználatukra jellemző ez a forma. Megjegyzendő, hogy az életkori különbségekkel magyarázható az is, hogy a fiatalok az angol nyelv ismeretének tudatában használják a rövidítést.

A harmadik feltételezés a nemek közötti különbségekre vonatkozott. Az eredmények alapján kimutatható, hogy a férfiak és nők aránya 5:5, és míg az előbbieknél 2:3 az SMS és üzenet használatának aránya, addig a nőknél 3:2 az arány. Habár ezek az eredmények nem mutatnak nagy eltéréseket, megállapítható, hogy a nők gyakrabban élnek a rövidítés használatával.

A negyedik feltételezés szerint az SMS-t elsősorban azok az adatközlők használják, akik rendelkeznek mobiltelefonnal. Ez állítás nem bizonyul igaznak, mivel az adatközlők közül nyolcan rendelkeznek telefonnal, és 4:4 arányban használták az SMS és az üzenet kifejezéseket.

Összegzés

A négy feltételezés közül az elvégzett vizsgálat kettőt – életkori, nembeli különbségek – igazolt. Az, hogy a két nyelvi változó közül az üzenet mellé – esetleg azt kiszorítva – miért jelent meg az angol kifejezés, valószínűleg a tömegtájékoztatási eszközök nyelvhasználatával magyarázható. A televízióban és rádióban elhangzott telefonreklámokban szinte minden esetben az idegen formával találkozhatunk, és ennek a „divatos” kifejezésnek a használatára ösztönözik az embereket. A vizsgálat során ez nem mutatható ki egyértelműen, de valószínű, hogy több emberrel elvégzett felmérés a fentieket igazolná.

A következőkben az elhangzott párbeszédet jegyzem le, ami bizonyítja, hogy valóban nyelvhasználat közben hangzik el a nyelvi változó.

1. – Megadnád a telefonszámodat?

- Aha!
- Írod?
- Igen.
- 06-20-36-10-062
- Leírtad?
- Igen.
- És egyébként szeretsz SMS-eket kapni?
- Aha! Igen.

2. – Nem tudod, ma milyen műsor lesz a tévében?

- Az egyesben?
- Aha!
- Lottósorsolás volt.
- És azon most nyert vajon valaki?
- Mennyi volt most így a legtöbb, amit nyerni lehetett?
- Nem tudom.
- 18 millió, vagy az már régen volt?
- Az már hány éve volt!
- Valami nem csipogott az előbb? Kintről szerintem.

- Üzenetet kaptam biztos.
 - Aha!
3. – És mit kaptál?
- Hát tőled kaptam egy üzenetet.
 - Aha!
 - És mit írtam?
 - Gyere, kapásod van.
4. – Évi, a telefonoddal lehet képeket küldeni?
- Igen, lehet.
 - És milyen különböző...
 - Négy fajtát. Három volt eredetileg a telefonban, és a többit elküldték SMS-be.
5. –Tibi, szerinted, hogyan tudnánk értesíteni Évit, ha ki van kapcsolva a telefonja?
- Postagalambbal.
 - Hogyan? De úgy, hogy telefonon keresztül?
 - Sehogy!
 - Ha ki van kapcsolva, akkor sehogy?
 - És mondjuk, ha nincsen hangpostája, mert az a legrealisabb nem, hogy értesítjük...
 - Milyen lehetőségek vannak?
 - Egy SMS küldés.
6. – Az előbb valami pittyegett. Nem?
- – De igen. Biztos SMS érkezik.
7. – Látom, hogy mobiltelefonnal rendelkezik. Ez milyen telefon?
- Ez a legújabb Alcatel.
 - És milyen funkciói vannak? Tud vele képeket küldeni esetleg?
 - Képeket? Nem.
 - Képeket nem?
 - Milyen küldési formák léteznek? Azt tudom, azt hiszem, ha jól hallottam, lehet hangpostán küldeni.
 - Igen, lehet vele.

- Lehet üzeneteket.
 - És az hogy működik? El tudná mondani, hogyan lehet vele üzenetet küldeni?
 - A telefon menüjében van egy ilyen üzemmód. Abba belemegyek, és beírom azt a szöveget, amit el szeretnék küldeni. Ha beírtam, beírom az illetőnek a telefonszámát, és akkor a telefon elküldi az üzenet.
 - Köszönöm! Viszontlátásra!
8. - Jó napot kívánok!
- Jó napot kívánok!
 - Ha a telefonon megjelenik egy kis boríték, akkor az mit jelent?
 - Hogy írásos üzenet érkezett. Köszönöm.
9. - Szia! Ráérnél öt percre?
- Hát!
 - Egy nyelvészeti felmérést végzek, és ehhez szükségem lenne egy interjúra. Felveszem diktafonra, mint látod a kezemben. Végül is ez név nélkül megy, és a dolgozatomban fog szerepelni. Semmilyen tétje nincsen. Egy kérdést tennék fel neked, és arra kérlek, hogy válaszolj.
 - Jó!
 - Rendelkezel mobiltelefonnal?
 - Igen. Akkor biztos tudod, ha megjelenik a telefonon egy ki boríték, akkor az mit jelöl?
 - Azt jelzi, hogy SMS-em érkezett.
 - Köszönöm szépen.
 - Helló!
10. - Ráérne egy pillanatra?
- Hogyne!
 - Nyelvészetből végzek egy felmérést, egy interjúalanyra lenne szükségem. Felteszek egy kérdést. Válaszolna nekem erre?
 - Megpróbálom.
 - Ön szerint miért jó, ha valakinek mobiltelefonja van?
 - Hát a családban is van. könnyen elérhető, mert nála van. Telefonunk nekünk is van, így tudjuk, mikor merre jár, milyen problémája van.

- A televízióban, rádióban az SMS-ről, üzenetről, így lehet üzeni. Hogy én nagyon ezt nem tudom, hogy pontosan mi, de azt hiszem, hogy az üzenet kifejezés talán célszerűbb lenne, jobban értem, hogy miről van szó, mint az SMS-t, azt sem tudom, hogy pontosan minek a rövidítése, de így hallottam hogy az üzenet az megfelelőbb.
- Köszönöm.

Nyelvünk rétegei

Anyanyelvünk nem egységes, különböző rétegei vannak, ettől függetlenül természetesen megérjük egymást. Az általánosan használt köznyelv mellett élnek a nyelv területi és társadalmi változatai is.

A nyelv területi, vízszintes tagolódása szerint tájnyelveket különböztetünk meg.³

Másképpen beszélünk otthon családtagjainkkal, barátainkkal, másképpen a munkahelyen munkatársainkkal, és másképpen az utcán idegenekkel. A nyelv használóinak társadalmi helyzete, műveltsége, kora, foglalkozása szerint is rétegződik. Ezt nevezzük társadalmi vagy függőleges tagozódásnak. Ezek szerint megkülönböztetünk irodalmi nyelvet, köznyelvet, csoportnyelveket és argót.

Nézzük meg mi a különbség az irodalmi nyelv és a köznyelv között, azaz a köznapi és a művészi, érzékletes tájfestés között.

Köznyelv: A déli nap melegen süt.

Irodalmi nyelv: „Tüzesen süt le a nyári nap sugára

Az ég tetejéről a juhász bojtárra. (Petőfi: János vitéz)

„Ég a nap melegtől a kopár szik sarja,

Tikkadt szöcskenyájak legelésznek rajta.”(Arany: Toldi)

A köznyelvtől igényesebb, választékosabb ún. művészibb az irodalmi nyelv.

³ A nyelvjárások területi nyelvváltozatok.

Ugyanez a mondat valahogy így szólna, ha argó lenne: Dög meleg van. Vagy. Rohadt meleg van.

Megértjük mindhárom mondatot, ugyanazt jelentik, de nem mindegy, hogy hol melyiket használom. Nevetségessé válna kissé, ha egy meleg délután irodalmi nyelven fejezném ki magam baráti körben.

A köznyelv, másképpen sztenderd magyar definíciója a következőképpen hangzik: „Az a magyar dialektus, amelyet az írott szövegekben többnyire használnak, amit a művelt anyanyelvi beszélők beszélnek, és amelyet a magyarul tanuló nem anyanyelvi beszélőknek tanítanak.” (Peter Trudgill, *Bevezetés a nyelv és társadalom tanulmányozásába*, JGYTF Kiadó, Szeged, 1997, 77.)

A csoportnyelveket azonos életkorú vagy szakmájú emberek alakítják ki. Ilyen pl. szaknyelv, hobbi nyelv, gyermeknyelv, diáknyelv. „Annak a nyelvváltozatnak a szaknyelvi neve a szociolingvisztikában, amely egy meghatározott témához, tárgyhoz vagy cselekvéshez kötődik. A ... regisztereket leginkább szókincsükkel jellemezhetjük, de eltérő grammatikai jegyeik is lehetnek....A regiszterek valamely rangtárs csoporthoz tartozóként azonosíthatják a beszélőket, éppen ezért gyakran zsargonnak is nevezik őket azok, akik nem tartoznak a kérdéses csoporthoz.” (Peter Trudgill, *Bevezetés a nyelv és társadalom tanulmányozásába*, JGYTF Kiadó, Szeged, 1997, 67.)

A szleng

Mi a szleng? Carl Sandburg amerikai költő idézetével válaszolok a kérdésre:

„A szleng az, amikor a nyelv feltűri az ingujját, beleköp a tenyerébe, s munkához lát.”

A szlengnek a nyelvészek körében a mai napig nincs általánosan elfogadott meghatározása. Peter Trudgill könyvében a következőt olvashatjuk a szlengről: „A nagyon informális vagy kollokvialis stílusváltozathoz társított szókészlet...A szleng néhány eleme ... esetleg csak rövidebb ideig divatos, és így a társadalom egy meghatározott korosztályához kötődik. Más szlengszavak és – kifejezések generációkon keresztül tarthatják magukat. Az egykori szlenghez tartozó szavak formálisabb stílusváltozatbeli státuszt is elnyerhetnek...” (Peter Trudgill, *Bevezetés a nyelv és társadalom tanulmányozásába*, JGYTF Kiadó, Szeged, 1997, 73.)

A szleng és a trágár beszéd nem azonos. Az előző „ellenkultúrát képvisel”, az utóbbi pedig kulturálatlanság.

A szleng kölcsönhatásban áll a különféle zsargonokkal, a különböző társadalmi rétegek jellemző beszédmódjával és az argókkal. Ezekről viszont megkülönbözteti általános elterjedtsége. Használata nem lokalizálható sem függőlegesen, sem vízszintesen, sem nemzedéki eloszlásban. Gyakran nehéz megvonni a határvonalat a szleng és a köznyelv bizalmas társalgási szintje között. Gondoljunk a tévé, rádió és az igen népszerű valóságműsorokra. A *haver, srác, sulis, meló* szavaink már inkább a bizalmas társalgási stílus elemeinek tekinthető. Gondoljunk csak az országos rendőrmagazin címére: Zsarumagazin.

A szleng szó nem magyar szó – *slang* angol -, ezért a magyar nyelvészet különböző elnevezésekkel illette már: argó, jassz-, csibész-, vagány-, huligán-, tolvajnyelv, zsargon, nagyvárosi nyelv, ifjúsági nyelv stb. Tulajdonképpen mind azt jelenti, hogy a köznyelvtől eltérő és csak bizonyos csoportokban használatos.

Zolnay Vilmos és Gedényi Mihály „fattyúnyelv”-nek nevezte el, és ezt 1952-ben a MTA I. Nyelv és Irodalomtudományi Osztálya az argó magyarosításaként elfogadta. A magyar nyelv értelmező szótárában megtalálható mint ritkán használt új szó: „A szókincsnek az része, amelyet az alsóbb nyelvi rétegbe (pl. a tolvajnyelvbe, diáknyelvbe) tartozó szavak alkotnak. (*A magyar nyelv értelmező szótára*, Második kötet E-Gy, Akadémiai Kiadó, Bp., 1979, 554.) Az iménti elnevezést a szerzők viszont úgy gondolták, hogy tágabb értelemben használják. Az argó = tolvajnyelv rétegnyelv, egy társadalmi réteg nyelve, míg a fattyúnyelv nem különül el rétegnyelvvé, mert általánosan használják, a társadalom valamennyi rétegének nyelve.

Dolgozatom második részében gimnáziumi és általános iskolai diákok szlengjét mutatom be, illetve hasonlítom össze. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei iskola két-két csoportjának osztottam ki ugyanazt a kérdőívet. A kisvárdai Bessenyei György Gimnázium I. és IV. osztálya, és a 14 km-rel távolabb fekvő mezőladányi általános iskola 7. és 8. osztálya készített szójegyzéket. Érdekes megjegyezni, hogy Mezőladány ezer fős település, és kb. a lakosság harmada cigány. A felmérésben részt vett 7. osztály 80%-a cigánytanuló, olyan, akinek szűkebb-tágabb családjában volt már valaki börtönben, míg a 8.-os tanulók között egyáltalán nincs ilyen.

Táblázatba foglaltam az összegyűjtött szavakat.

Tantárgyak nevei:	4.	1.	8.	7.
Matematika	Matek	Matek	Matek	Matek

Irodalom	Irci /ircsi	Irci	Riadalom	Ircsi
Történelem	Törcei/ töri	Törcei/ töri	Törcei/ töri	Törcei/ töri
Testnevelés	Tesi	Tesi	Tesi	Tesi
Biológia	Biosz	Biosz	Biosz	Biosz
Ének	Kornyika	Kornyika	Kornyika	Kornyika
Számítástechnika	Számtek	Számtek	Számtek	Számtek

Osztályzatok	4.	1.	8.	7.
Kitűnő	Puncsos	Stréber	Professzor	Profi
Ötös	Fél punci	Kis stréber/ tuti	Doktor	-
Négyes	Király	-	-	-
Hármas	Nyami	-	-	-
Elégtelen	Karó/ nyílvesző/ peca /csöves	Karó/ nyomott/ tuning/ peca	Bamba/ karcsi	Karcsi

	4.	1.	8.	7.
Igazgató	Igi/ diri	Igi/ diri	Szakáll Dzsó	Szakáll Dzsó
Osztályfőnök	Oszi	Oszi	Oszi	Oszi

Egyéb	4.	1.	8.	7.
Ceruza	Cerka	Cerka	Cerka	Cerka
Radír	Racska	Racska	-	Gumi
Iskola	Suli / isi	Suli / isi / sulesz	Suli / isi	Suli / isi
Kollégium	Koli/ kolesz	Koli/ kolesz	Koli	Koli
Tornacipó	Csuka	Csuka	Csuka	Csuka
Dolgozat	Doga	Doga	Doga	Doga
Félelem	Para	Para	-	-
Bizonyítvány	Bizi	Bizi	Bizi	Bizi
Bukott diák	Surmó/ suttyó	Nyomi	-	-
Hízeleg	Nyal/ puncsol/	Nyalizik	Nyalizik	Nyalizik

	nyalizik			
Szó szerint tanul	Magol	Magol/ rizsázik	Magol	Magol
Árulkodik	Spiclizik	Beköp	Beköp	Beköp
Szerencsés	Mákos/ mázlista/ mázlis	Mázlija van/ mákja van/ mákos	Mázlista	-
Ügyetlen	Béna	Béna/ bamba/ balfasz	Bamba	Bamba
Elromlik valami	Bedöglik	Bekrepál	Bedöglik	Bedöglik
Nagyképű	Nagyarcú	Nagyarcú/ műmájer	Beképzelt	Beképzelt
Ennivaló	Kaja	Kaja	Kaja	Kaja
Innivaló	Pia	Pia	Pia	Pia
Pénz	Mani/ lóvé/ zsozsó/ steksz	Lé/ zseton/ mani/ kavics/ zse/ zsozsett	Mani/ lóvé/ zseton	Zsézs/ zseton/ mani/ lé
Beszéd	Duma/ vaker	Duma/ csacsogás	Duma	Duma
Hazudik	Kamuzik/ vakít	Kamuzik	Kamuzik	Sumákol
WC	Klotyó/ budi	Budi/ klotyesz/ klotyó	Budi	Budi
Kövér	Dagi/ pufi/ duci/ dundi	Disznó/ jóllakott napközis/ dundi/ dagadt	Disznó/ zsíros	Koca
Vékony	Csontrakéta/ cingár/ gebe/ nádszál/ giliszta/ gizda/ nyúlgerinc	Gebe/ cingár/ csontrakéta/ ropi/ deszka	Giliszta/ girnyó	Gebe
Csinos	Jó bőr/ csini/ bombázó	Szexi/ jó bőr/ csini/ bombázó	Bombázó	Csini
Nagyon jó	Király/ sirály/ fasza/ zsír/ korrekt	Szuper/ faxos/ állati/ nagyon zsír/ kúl/ frankó/ király/ bingó/	Tuti/ sirály	Szuper

		vagány/ dögös		
Cigaretta	Cigi/ begeretta/ bagó/ pipa/ pupu/ spangli	Cigi/ dzsoj dohány/ ropi/ spangli/ rigó/ jóképű/ hegyi levegő/ nikotinrudacska/ nikotinszál/ bagó/ tápszer/ malacka/ dekk/ rákrudacska ⁴	Bagó	Bagó/ szivar
Autó	Bájder/ kocsi/ cirkáló/ verda/ gép	Kocsi/ járgány/ verda/ bringa/ batár	Kocsi	Tragacs
Haj/frizura	Séró	Friszkó/ séró/ sörény	Séró	Friszkó
Divatos	Trendi/ májer/ vagány	Plázacica/ trendi/ divatmajom/ menő	Vagány	Vagány
Ápolatlan	Igénytelen/ zülött/ csöves/ ocsmány/ cigány	Retkes/ koszos/ igénytelen	Koszfészek/ trehány	Dzsuveszku
Probléma	Szarság/ zűr/ problem/ gikszer	Zűr/ zavar/ balhé/ problem/ gáz/ cink	Gubanc	Hézag
Mobil telefon	Mobil/ telcsi/ bunkófon/ teló	Teló/ telcsi/ telkó/ mobil/ bunkófon/ mobájl	Telcsi	Mobil
SMS	Üzi/ körmös	Üzi	Üzenet	.-
Cigány	Roma/ more/ cink/ cigu/ brazil/	Feka/ cigu/ kocszos/ roma/	Brazil/ roma	More/ roma

⁴ A néhány hónapja feltűnt negatív reklámok már megtették hatásukat

	kubai/ dáré/ feka/ dzsipszi	dzsipszi/ csoki/ üszökkommandó s/ kohero/ apacs/ néger/		
Néger	Fekete/ negró/ feka/ nigger/ brazil/ kubai/ csoki	Negró/ fekete/ nigger/ kokszos/ fekete pákó/ brazil/ négus/ csoki/ feka	Feka/ nigger	Négercsoki
Arab	Bombermann/ terrorista/ arábus/ öngyilkos merénylő	Terrorista/ buckalakó	Binláden	Turbánosok

A szerelemmel kapcsolatos kifejezések	4.	1.	8.	7.
Beleszeret valakibe	Belezúg/ beleesik/ elcsavarták a fejét/ beájult/	Beleesik/ belezúg/ indul a love/ belehülyül/	Belezúg	Tüzel / beleesik/ csipázza a buráját
Tetszik neki valaki	Bejön neki	Rávetné magát/ bejön neki/ ráállt	Pályázik rá	Rá van állva
Csók	Smaci/ smár/ medve	Nyálcsere/ smár/ smaci/ cupp	Smár	Smár
Szeretkezik	Szexel/ kamatyol/ kefél/ töm/ kufircol/ kúr/ brájesz	Szexel/ kormol/ toszik/ kefél/ dúg/ kurel/ kufircol/ hupálkol/ kerál	Szúr/ kefél	Szexel/ kefél/ baszik
Lány/ nő	Csaj/ bige/ brácsa/ néni/	Muffantyó/ csaj/ csajszi/ nőci/	Csaj	Nőci/ cica/ cseléd

	muff/ csajsi/ nőci/ bula/ bige	pipi/ punci/ metálmuff/ muffturbinátor		
Férfi/fiú	Srác/csávó/ muksó/ fazon/ ördög/ fószer/ ürge/ gádzsó/ pali/ fickó/ kan/	Faszi/ srác/ kan/ pali/ pasi/ csávó/ bika/ fickó/ pasi/ gáfó/ csávó	Srác/ pasi/	Faszi/ csávó/ macsó

A tanárok névadásának néhány példája:

Szendrei János = Szendzso /A két név érdekes összeolvasása./

Nehéz Rudolf = Pöttyös /Feltételezem, hogy a reklám alapján, a pöttyös Túró Ruidról kapta a nevét.

Babják Éva = Babi / a vezetéknev egyfajta becézése./

Kézi Katalin = Crazy / Az angol szó feltehetőleg a vezetéknev egyfajta olvasata, vagy mint kémiantanár kaphatta esetleg az „őrült” jelentést./

Mi alapján neveztétek el tanáraitokat? A kérdésre a válasz egyértelmű volt: Az iskola öregebb diákjaitól hallották. Én 1985-ben érettségiztem, a fenti tanárok közül Szendrei tanár úr tanított abban az időben, és már mi is így neveztük. Valóban igaz, hogy a tanárok neveit – ahogyan a többi szó nagy részét is - általában a felsőbb évfolyamosoktól tanulják meg.

Az igazgató és az osztályfőnök megnevezése iskolától, településtől, korosztálytól függetlenül ugyanaz: *igi, diri, oszi*. Ettől eltér a Szakáll Dzsó, de mindez csupán azért, mert ott az igazgató szakállas. Jellemző tulajdonsága alapján több generáció óta nevezik őt így még a szülők is.

A tantárgyak neve sem tér el, a két iskolatípusban szinte teljesen megegyezik. Ezek valószínűleg már országosan ugyanazok. Jellemző rájuk a rövidebb alak.

A szleng sok szava kérészerű, de sokszor több évtizeden át használatosak, sőt, a társadalom más rétegeiben is elterjednek. A szleng sokszor válik köznyelvvé, és ez ma rohamosan terjed. A diáknyelvre jellemző –i kicsinyítőképzős szavak nagy része például már begyűrűzött a köznyelvbe is. A *diri, isi, tóri* szavakhoz csatlakozott a *fagyi, ovi, köszi, bocsi, süti, csoki*,

nyugi stb alak is. A sort folytathattam volna még, bőven akad rá példa. Ugyanis napjaink nyelvhasználatában egyre nagyobb méreteket ölt, szinte befurakodik az írott szövegekbe, a reklámfeliratokba is ez a forma. Utóbbiakban néha még a megértést is veszélyezteti. A *mogyi, mazsi, ubi, pari* stb. alakokkal sokszor találkozhatunk a piacokon, sokszor a boltokban is. Ez a divatjelenség viszont már nem a diáksághoz kapcsolható, nem ők terjesztik. Ez a „kicsinyítési tendencia hanyaggá, pongyolává, sőt nyeglévé teszi a beszédet” – írja Brauch Magda az Édes Anyanyelvünk 1999. áprilisi számában. Ehhez talán még hozzáfűzhető, hogy ami jól hangzik egy gyerek/diák szájából, nem biztos, hogy természetes egy felnőttéből. Kissé értetlenül néz az ember, amikor étteremben megkérdezi a pincértől: - Ön milyen savanyúságot ajánlana? A válasz erre: - Kóstolja meg a *kovi ubit!* /A nem értők számára: kovászos uborkát.

A diákok nyelve természetesen változik, fogalmazhatnék úgy is, hogy fejlődik. A lehető leggyorsabban reagál a köznyelvi változásokra. Viccekből, reklámokból, paródiákból, sőt még az aktuális politikából is beépítik azt, ami újszerű. Megemlíteném újra a tanárok névadásánál a *Pöttyös* nevet, vagy az arabot jelölő *binláden, terrorista, öngyilkos merénylő* elnevezéseket. Érdekes viszont, hogy a cigány és a néger szlengszava sokszor megegyezik: *brazil, feka, csoki*. Ezekben az esetekben a bőr színét jelölhetik, függetlenül a népcsoporttól.

A fiatalok mai nyelvhasználatában gyakori a durva, csúnya, trágár sőt obszcén kifejezés is, de azt hiszem, ez mindig a fiatalság sajátossága volt. Ezek a szavak is olvashatók a dolgozatomban, főleg a szerelemmel kapcsolatos kifejezéseknél. A tényleges használatát azonban nem tükrözi, mert sokkal többet és sokszor többet használnak attól, amit egy kérdőív kitöltésekor le mernek írni. Hiába a névtelenség, „úgyis kiderül”, gondolják. Maga az írás is egyfajta cenzúra. A nyelvi durvaságokat Tolcsvai Gábor *Nyelvi divatok* című munkájában (Bp., 1985, 147-162.) két csoportba sorolja. Az első csoportba a lélektanilag motivált, indulattal teli durvaságok tartoznak - pl. a káromkodás, szitkozódás -, melyek talán már ősidők óta segítenek levezetni az emberek fölös indulatait. A második csoportba tartoznak az indulat nélküli trágárságok: az esetleg közömbös hangulatú szavak egészen más, leplezetlenül durva értelemben való használata, a szexualitással, a nemi aktussal kapcsolatos kifejezések. Ez gyakran abból ered, hogy a nemi étellel kapcsolatos szókinccs kialakulatlan, felemás. Évszázadokon át a szexualitás tabu témák közé tartozott, amelyekről nem illett beszélni, tárgyalni. Ez a magyarázata annak, hogy nem tudunk beszélni a nemi életről – hiányoznak a megfelelő magyar nyelvi kifejezések. A mindennapi nyelvben nem használható eredményesen a latin, orvosi műszó. Érdemes elgondolkodni, hogy miért nincsenek a magyar nyelvben

kényelmesen használható szavak a testi szerelem szerveinek és folyamatának megjelölésére. Amíg ezek a kifejezések nem születnek meg, addig sajnós a mindennapokban szembe találjuk magunkat a fiatalság trágár beszéd problémájával. Első lépésként a felnőtt társadalmat kellene szalonképesebb társalgásra bírni.

Az iskolai közösségekben közvetlenebb hangulatú becenevek is kialakulnak. Ezek néha sértőek, ezeket tulajdonosaik nem szeretik, néha kedveskedők – mindenképpen közvetlenebb hangulatúak és igen találóak. Az általam megkérdezett osztályokban a következők fordultak elő: *Colos, Boci, Pipi, Sápadtarcú, Dzsudi, Pálcika, Pocok, Szösz, Doki, Pedál*. Megállapíthatjuk, hogy ezeket a szellemes, hangulatos neveket különböző dolgok alapján találták ki: külső tulajdonságuk alapján vagy jellemükre utaló nevek. Pl a *Sápadtarcú* egyedüli cigány tanuló az osztályban. Egy külön dolgozat lenne ezeknek a neveknek tanulmányozása, illetve a tanulók kapcsolatainak, tulajdonságainak elemzése. A humoros, találó szóösszetételeket, kifejezéseket egyre kevésbé utasítjuk el mi, felnőttek is.

Nyelvhasználatunk fontos tényezője a nyelvhez, változataihoz, szavaihoz való beállítottságunk, szakszóval: attitűdünk. Amit okkal vagy ok nélkül csúnyának, elavultnak tartunk, azt kerüljük, amit szépnek, divatosnak tartunk, azt követjük. Így van ez a nyelvben is. A nyelvi attitűd nem nyelvi, hanem társadalmi okokra vezethető vissza, a nyelvi érvek utólag társulnak a nyelven kívüliekhez. A kérdőívben feltettem a következő kérdést: Használod-e a „baszd meg” kifejezést? A családotban használja-e valaki és ki? Tetszik ez neked, vagy elítéled? A válaszadók kb. 80%-a használja, a családokban általában az apa használja, de sok esetben az anya is. Szám szerint pontosan anyyinak tetszik, ahányan használják.

Néhány igen találó szólást, szóláshasonlatot, kifejezéseket írok le a következőkben.

Általános iskola:

Néz = Ne nézzél, kérdezzél.

Figyel = Szemed legyen ugróbajnok!

Gyerekes = Elvan a pulya, ha játszik.

Hagyj békén! = Hanyagolj már!

Utálom = Rohadna meg, mint apró krumplicsomagban

Lassan gépel = Úgy gépelsz, mint a villám – néha lacsapsz.

Nem szimpatikus = Kár, hogy anyád magzatvizében nem volt cápa.

Gimnáziumi 1. osztály:

Csúnya = Olyan ronda vagy, hogy ha a te képed lenne a cukros zacskón, a gyerekek már sótnyalogatnának.

Lóg az iskolából = szabadnapot vett ki

Megütlek = leütök, mint vak a poharat

Ne erőlködj! = Ne poverkodj!

Gyorsan megy = Tép, mint állat.

Állandóan beszél = Visszabeszél, mint öregasszony a tévének.

Nagyképű = olyan arca van, hogy a képernyőre nem fér rá.

Elromlik = beadja az unalmast

Nincs = Gáz van, bébi!

Tanul = Ráfekszik a könyvre, és benyalja az anyagot.

Gimnázium 4. osztály:

Tetszik neki = Belezúgott, mint vak ló a gödörbe.

A kérdőív kitöltésekor a gimnáziumi 1. osztály volt a legaktívabb. Ők sokkal több szót írtak, mint például a 4.-esek. Utóbbiak fele például levágta a papírról a tanárok elnevezéseire utaló kérdést. Az érettségi vizsga előtt nem szívesen vállalták volna a tanárok sokszor sértő becézését. Az 1. osztályos még nem merte, a 4.-es már nem merte. Másik lehetséges elképzelésem, hogy a felnőttkor küszöbén, az érettségi és a felvételi vizsga előtt talán már nem is olyan érdekes a szlengszavak használata. A budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem utolsó éves hallgatóját kérdeztem meg, hogy használnak-e szlenget a hallgatók. Az általános rövidítéseken kívül már nem. A „zéhá”, az „uvé” minden felsőfokú iskolában használatos, a *Háj! Cső! Csá! Pá!* köszönések pedig ugyancsak elterjedtek. Ami egyedi, az talán a büfében kért „beton” = Beherovka tonikkal vagy a „vébéká” = vörösbor kólával. Az egyetemi szleng persze talán megérdemelne egy külön dolgozatot, hiszen még az általam megkérdezett hallgató is megjegyezte az utolsó éves joghallgató szájából elhangzott mondatot: „Hé haver, milyen tré, hogy vannak helyek, ahol ez a raj!”

A tizenévesek szívesen nevezik át szavainkat. „ne vegyük el az örömüket: a sajátjuknak vallott nyelvet – az anyanyelvet – ízlelgetik, cifrázzák ilyenkor, mert szeretik. Hadd tegyék,

hiszen a maguk módján közös kincsünket gyarapítják!” – vallja Raffai Sarolta a 8. osztályos nyelvtan tankönyvben. (LERCHNÉ dr. EGRI Zsuzsa, *Anyanyelv felsősöknek*, Tankönyv 8. osztályosoknak, Mozaik Kiadó, Szeged, 2003, 67.)

BIBLIOGRÁFIA

- A magyar nyelv és irodalom enciklopédiája*, Magyar Könyvklub, 2002, /főszerkesztő: Dr.Sipos Lajos/
- A magyar nyelv értelmező szótára*, Második kötet E-Gy, Akadémiai Kiadó, Bp., 1979
- BÁRCZI** Géza – **BENKŐ** Loránd – **BERRÁR** Jolán: *A magyar nyelv története*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp., 1967
- Édes Anyanyelvünk, 1994. október, Bencédy József, *Édesek vagyunk*
- Édes Anyanyelvünk, 1998. október, Bencédy József, *Töprengések*
- Édes Anyanyelvünk, 1999. április, Brauch Magda, *Ubi, cseri, és egyéb „jópofaságok”*
- Édes Anyanyelvünk, 1999. december, Schirm Anita, *Káromkodjunk?*
- Erdélyi Napló, 2003. aug. 26. Brauch Magda, *Argó vagy csak nyelvi durvaság?*
- LERCHNÉ dr. EGRI** Zsuzsa, *Anyanyelv felsősöknek*, Tankönyv 8. osztályosoknak, Mozaik Kiadó, Szeged, 2003
- Magyar grammatika*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp., 2000
- Népszabadság, 2002. május 8., Péter Mihály, *Alkalomhoz illően beszélni*
- TOLCSVAI** Gábor *Nyelvi divatok*, Bp., 1985
- ZOLNAY** Vilmos – **GEDÉNYI** Mihály, *Budapest a fattyúnyelvben*, Bp., 1956, kézirat